

УДК 336

Спасів Н. Я.,

кандидат економічних наук, доцент Тернопільського національного економічного університету,

Мартинюк В. Ф.,

кандидат економічних наук, доцент Тернопільського національного економічного університету

ПРАГМАТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТІВ

У статті проведено аналіз формування доходів Зведеного бюджету України, висвітлено доцільність нарощування податкових надходжень для розв'язання проблем економічного та соціального розвитку за умови дефіциту фінансових ресурсів.

Ключові слова: Зведений бюджет, доходи Зведеного бюджету, податкові надходження, неподаткові надходження, загальний фонд бюджету, спеціальний фонд бюджету.

В статтє проведен анализ формирования доходов Сводного бюджета Украины, освещены целесообразности наращивания налоговых поступлений для решения проблем экономического и социального развития при условии дефицита финансовых ресурсов.

Ключевые слова: Сводный бюджет, доходы Сводного бюджета, налоговые поступления, неналоговые поступления, общий фонд бюджета, специальный фонд бюджета.

The article analyzes the formation of the Consolidated Budget of Ukraine highlights expediency increase tax revenue to solve problems of economic and social development under conditions of shortage of financial resources.

Keywords: consolidated budget, revenues of consolidated budget, tax revenues, non-tax revenues, general fund budget, special fund budget.

Постановка проблеми. За умови перманентних кризових явищ, які дестабілюють національну економіку та знижують соціальні гарантії, важливим є формування оптимальної дохідної частини бюджетів усіх рівнів, що створить необхідні тенденції для економічного зростання, покращення матеріального становища різних верств населення і добробуту суспільства в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання формування доходів бюджету для забезпечення високих темпів економічного розвитку перебували в центрі уваги визначних зарубіжних представників фінансової науки: Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, К. Ерроу, Дж. М. Кейнса, В. Лебеде-

ва, Е. Ліндаля, П. Самуельсона, А. Сміта, М. Сперанського, Дж. Стігліца, В. Танзі, А. Улюкаєва, М. Ходорович. Одночасно дані проблеми досліджувались у працях вітчизняних вчених: В. Андрущенко, В. Базилевича, М. Барановського, Й. Бескида, М. Білик, С. Буковинського, С. Булгакової, О. Василюка, В. Гейця, В. Глущенко, А. Грищенко, А. Даниленка, Я. Дьяченка, А. Епіфанова, О. Кириленко, О. Ковалюка, М. Крупки, І. Лукінова, І. Лук'яненка, І. Луніної, Ю. Лупенка, В. Мельничука, С. Науменкової, В. Опаріна, Г. П'ятаченка, Д. Полозенка, І. Сала, С. Слухая, А. Соколовської, В. Федосова, І. Чугунова, Л. Шаблістої, С. Юрія та інших.

Проте, слід зауважити, що наукові праці західних вчених не можуть бути адекватно реалізовані на вітчизняному підґрунті, оскільки ґрунтуються на засадах, які не повною мірою відповідають умовам національної економіки. Що стосується вітчизняних вчених, то, незважаючи на досить глибокі дослідження, наявні публікації недостатньо висвітлюють ці питання, що зумовлює подальше вдосконалення наукових підходів у цій площині.

Мета і завдання дослідження. Враховуючи зазначене, метою статті є комплексне дослідження тенденцій формування доходів Зведеного бюджету України та висвітлення проблем їх наповнення за умови перманентних кризових явищ.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах рівень доходів бюджету є найбільш дієвим та ефективним індикатором економічного і соціального розвитку держави.

Відповідно, розглянемо дієвість мобілізації доходів та проаналізуємо динаміку доходів Зведеного бюджету України в цілому впродовж 2004-2010 років, виокремивши певні тенденції й особливості (табл. 1).

Таблиця 1
Динаміка доходів Зведеного бюджету України в 2004-2010 рр.
(млрд. грн.) [5]*

Показники	2004 р.	2005р.	2005 р. у % до 2004р.	2006 р.	2006р. у % до 2005р.	2007 р.	2007р. у % до 2006р.	2008 р.	2008р. у % до 2007р.	2009 р.	2009 р. у % до 2008 р.	2010 р.	2010 р. у % до 2009 р.
Доходи в т. ч.	91,5	134,2	146	171,8	128	219,9	128	297,8	135	272,9	92	320,1	117
податкові надходження	63,2	98,1	155	125,7	128	116,7	93	167,9	144	154,5	92	166,4	108

* складено автором на основі даних Держкомстату України

Як видно з даних таблиці 1, у 2004 р. доходи Зведеного бюджету становили 91,5 млрд. грн. Дохідна частина була забезпечена в основному за рахунок надходжень від (табл. 2):

- ПДВ (16,7 млрд. грн. або 18,3% всіх доходів);
- податку на прибуток підприємств (16,2 млрд. грн. або 17,7%);
- податку з доходів фізичних осіб (13,2 млрд. грн. або 14,4%);
- акцизного збору (6,7 млрд. грн. або 7,3%);
- власних коштів бюджетних установ (11,7 млрд. грн. або 12,8%).

Таблиця 2
Зміна структури доходів Зведеного бюджету України
в 2003-2010 рр. [4]

Показники	Роки							
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ПДВ	16,7	18,3	25,2	29,3	27	40,5	39,3	36,7
Податок з доходів фізичних осіб	17,6	17,7	17,5	15,2	15,6	16,4	18,8	20,4
Власні надходження бюджетних установ	18	14,4	12,9	13,3	15,8	20,6	21,8	22,4
Податок на прибуток підприємств	7	7,3	5,9	5	4,8	6,8	7,1	7,4
Акцизний збір	10,3	12,8	8,1	8,9	9,5	9,5	10	11,4
Доходи від власності та підприємницької діяльності	6,9	7	3,1	7,4	6	4	2	1,7
Інші	23,5	22,5	22,3	20,9	21,3	2,2	1	0

Варто зазначити, що у 2004 р. відбувся деякий перерозподіл між складовими у формуванні доходів Зведеного бюджету, а саме через введення нової ставки оподаткування (13%) з 01. 01. 2004 р. на 6 % скоротились надходження від податку з доходів фізичних осіб і основною статтею формування дохідної частини бюджету був ПДВ. Така ситуація склалася внаслідок приховування реальних доходів громадян через надмірне їх оподаткування і відповідно негативно відобразилася на формуванні дохідної бази Зведеного бюджету.

Своєю чергою, видатки Зведеного бюджету у 2004 р. характеризувались зростанням на 24,4% у порівнянні із 2003 р. Домінантою видаткової частини Зведеного бюджету стали видатки соціального спрямування – 52,5 млрд. грн.

У 2005 р. значно посилюється фінансовий тиск на економіку – за підсумками року частка перерозподілу ВВП через Зведений бюджет України становила 31,6% проти 26,5% у 2004 р. Проте доходи Зведеного бюджету у 2005 р. зросли на 46,6 % у порівнянні із 2004 р. і забезпечувались в основному за рахунок (рис. 2. 1):

- ПДВ (33,8 млрд. грн. або 25,2%);
- податку на прибуток підприємств (23,5 млрд. грн. або 17,5%);
- податку з доходів фізичних осіб (17,3 млрд. грн. або 12,9%);
- доходів від власності та підприємницької діяльності (10,8 млрд. грн. або 8,1%);
- власних коштів бюджетних установ (10,9 млрд. грн. або 8,2%).

Як видно із проведеного аналізу надходження від ПДВ та податку на прибуток підприємств зросли у 2006 р. у порівнянні із 2005 р. приблизно у 2 рази, що пов'язано із розширенням бази оподаткування та скасуванням пільг унаслідок призупинення діяльності вільних економічних зон. Крім того, суттєво зросли надходження від податку з доходів фізичних осіб, що зумовлено підвищенням поточних субсидій та трансфертів населенню.

Варто зазначити, що у 2007 р. доходи Зведеного бюджету формувалися в основному за рахунок податкових надходжень, які становили 73,3% від усіх доходів, на противагу у 2006 р. – 73,2%. Проте, починаючи з серпня 2007 р., спостерігалася тенденція до скорочення частки надходжень від ПДВ у загальній сумі доходів – на 2,3% порівняно із 2006 р. Водночас внаслідок підвищення з 01. 01. 2007 р. ставки оподаткування фізичних осіб із 13% до 15% та неодноразового підвищення мінімальної заробітної плати, а також поліпшення фінансового результату підприємств зросла питома вага надходжень від податку з доходів фізичних осіб та податку на прибуток підприємств (на 2,4% та 0,4% відповідно). Таким чином, недонадходження коштів від ПДВ у сумі 5,7 млрд. грн. було компенсоване надходженнями понад план коштів від податку на прибуток підприємств (5,4 млрд. грн.) та податку з доходів фізичних осіб (1,4 млрд. грн.), а також збільшенням згаданого податку до 15% (див. рис. 2. 1).

У 2008-2009 рр. під час фінансової кризи спостерігається зниження обсягів податку на прибуток підприємств до 41375,4 млн. грн., хоча відбувається нарощування і обсягу й структури податку на доходи фізичних осіб (на 1,2% у 2008 р. порівняно із 2009 р.) внаслідок збільшення мінімальної заробітної плати. Своєю чергою, у 2010 р. відбувається нарощування податкових надходжень Зведеного бюджету в частині збільшення надходжень від податку на прибуток у 1,3 рази (на 1,6%), податку на доходи фізичних осіб на 0,6%, що свідчить про поступовий вихід економіки із кризового стану. Проте варто зазначити, що у 2010 р. знижується обсяг надходжень та питома вага ПДВ у структурі податкових надходжень Зведеного бюджету (із 39,3% у 2009 р. до 36,7 % у 2010 р.). Така ситуація відбувається на тлі активізації діяльності у всіх секторах економіки та засвідчує зростання тінізації економіки.

Дані табл. 2 ілюструють позитивну динаміку надходжень до Зведеного бюджету впродовж 2006-2011 рр., що свідчить про поступове подолання фінансової кризи та відновлення досягнутих у 2008 р. результатів.

Так, зростання доходів як загального, так і спеціального фондів Зведеного бюджету відбувається впродовж усього досліджуваного періоду, однак 2009 р. є переломним, оскільки обсяг доходів Зведеного бюджету є найнижчим внаслідок впливу кумулятивного ефекту світової фінансової кризи. Показники 2010 р. та прогнозні показники 2011 р. є “оптимістичними”, що ілюструє поступове подолання фінансової кризи та відновлення всіх втрачених позицій у контексті соціально-економічного розвитку.

Таблиця 2

*Зміна обсягу надходжень до Зведеного бюджету України у 2006-2011 рр.
[5] млрд. грн.*

Показники	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р. (прогноз)
Зведений бюджет, разом, у тому числі:	171,8	219,9	297,9	273,0	320,1	360,0
загальний фонд	130,8	167,2	238,5	208,6	270,1	305,2
спеціальний фонд	41,0	52,7	59,4	64,4	50,0	54,8

Своєю чергою, варто зазначити, що дохідна частина проекту бюджету на 2011 рік розроблена на основі реформованого податкового законодавства (табл. 3), відповідно нормам Податкового кодексу України, а саме:

– зниження з 2011 року ставки податку на прибуток підприємств із 25% до 23%;

– запровадження 0% ставки з податку на прибуток підприємств для підприємств з оборотом до 3 млн. грн., а також для підприємств літако– та суднобудування, готелів;

– наближення податкового та бухгалтерського обліку;

– встановлення звільнення від оподаткування ПДВ операцій з постачання деяких товарних позицій зернових та технічних культур, деревини;

– запровадження ставки податку на доходи фізичних осіб в розмірі 17% до доходів понад 10 мінімальних заробітних плат (9410 тис. грн.);

– скасування податку на транспортні засоби в частині, яка сплачується при проходженні техогляду, реєстрації та перереєстрації транспортних засобів;

– скасування малоефективних місцевих податків і зборів, податку на промисел та збору за проведення гастрольних заходів.

Прогноз доходів на 2011 рік розрахований на основі макропоказників економічного і соціального розвитку України. При формуванні показників

бюджету на 2011 рік враховувався номінальний обсяг ВВП, який за прогнозними розрахунками Міністерства економіки становитиме 1253,0 млрд. грн.

Таблиця 3
Зміна обсягу надходжень до Зведеного бюджету України у 2010-2011 рр.
[5] млрд. грн.

Показники	2010 рік	2011 рік (прогноз)	Відхилення прогнозу 2011 р. від 2010 р.	
			+/-	%
Зведений бюджет, разом, в тому числі:	320,1	360,0	39,9	112,5
загальний фонд	270,1	305,2	35,1	113,0
спеціальний фонд	50,0	54,8	4,8	109,6

Як ілюструють дані табл. 3, прогноз доходів зведеного бюджету на 2011 рік обраховано в сумі 360,0 млрд. грн., що становить 28,7% ВВП (1 253,0 млрд. грн.) та на 0,9 відсоткового пункту менше затвердженого показника на 2010 рік (план доходів зведеного бюджету зі змінами на 2010 рік становить 29,6% у ВВП). Прогнозна сума доходів загального фонду зведеного бюджету на 2011 рік сягає 305,2 млрд. грн., що становить 24,4% ВВП.

Прогнозні показники доходів зведеного бюджету на 2011 рік, порівняно із затвердженими показниками 2010 року, збільшуються на 39,9 млрд. грн. або на 12,5%, у тому числі по загальному фонду – на 35,1 млрд. грн. або на 13,0%, та по спеціальному фонду – на 4,8 млрд. грн. або на 9,6%.

В контексті дослідження розглянемо домінуючі джерела доходів Зведеного бюджету. Так, прогноз надходжень податку на доходи фізичних осіб на 2011 рік становить 58 830,0 млн. грн., у т. ч.: до місцевих бюджетів – 52063,8 млн. грн., до державного бюджету – 6766,2 млн. грн. (50% надходжень по м. Києву). Варто зазначити, що при прогнозуванні даного податку на 2011 рік враховані норми Податкового кодексу (розділ IV Податок на доходи фізичних осіб), які матимуть позитивний вплив на доходи, а саме: зменшення податкового навантаження; покращення умов оподаткування; скорочення “тіньових” доходів. Зокрема:

- запровадження принципу “справедливості оподаткування” шляхом встановлення двох ставок податку на доходи фізичних осіб – 15% для осіб, що отримують доходи на рівні до 10 мінімальних заробітних плат, 17% – для тих, хто отримує доходи, вищі за цю суму;

- оподаткування за ставкою податку 15% виграшу у державну та недержавну грошову лотерею;

- оподаткування за ставкою 5% доходів, отриманих у вигляді дивідендів;

- оподаткування за ставкою 5% доходів від продажу об’єктів рухомого

майна, а також за ставкою 1% доходів від продажу легкового автомобіля, мотоцикла, моторолера один раз на рік;

– встановлення функції податкового агента для юридичних осіб, що займаються організацією та проведенням гастрольних заходів зарубіжних гастролерів;

– розмежування податкового обліку інвестиційного доходу за ознакою цінних паперів, що обертаються на організованому ринку, та поза ним з метою припинення мінімізації оподаткування інвестиційного доходу шляхом здійснення операцій із акціями, векселями;

– встановлення єдиного критерію звільнення від оподаткування нецільової благодійної допомоги зі встановленням обмеження її суми, а саме сукупно на рік не більше 140% прожиткового мінімуму. При цьому скасовується вимога щодо наявності у фізичної особи права на податкову соціальну пільгу для набуття допомоги;

– запровадження податкової соціальної пільги у розмірі 100% для платника податку, який утримує двох чи більше дітей віком до 18 років, – у розрахунку на кожен таку дитину;

– звільнення від оподаткування доходів від продажу об'єктів нерухомого майна один раз на рік без обмежень за умови перебування такого майна у власності платника податку понад три роки, у тому числі земельної ділянки за нормами, визначеними Земельним кодексом України;

– запровадження коригування алгоритму нарахування податкової знижки, а саме при її обрахунку буде зменшуватися загальний річний дохід на суму відрахувань, сплачених до фондів соціального та пенсійного страхування, аналогічно алгоритму визначення об'єкта оподаткування у вигляді заробітної плати. Зазначене призведе до росту надходжень податку до бюджету.

Своєю чергою, прогнозна сума податку на прибуток підприємств до зведеного бюджету на 2011 рік становить 45006,2 млн. грн., з них 44343,8 млн. грн. – до загального фонду державного бюджету, 662,4 млн. грн. – до загального фонду місцевих бюджетів.

Прогнозна сума надходжень до зведеного бюджету на 2011 рік податку на додану вартість становить 110 360 млн. грн., в тому числі: до загального фонду 108 330 млн. грн.; до спеціального фонду 2030 млн. грн.

Прогнозні надходження податку на додану вартість до загального фонду державного бюджету на 2011 рік розраховані за ставкою 20 відсотків, і становлять 108 330 млн. гривень, з них:

– 67 426 млн. грн. – ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг);

– 37 507 млн. грн. – бюджетне відшкодування ПДВ;

– 78 411 млн. грн. – ПДВ із ввезених на митну територію України товарів.

Питома вага надходжень податку на додану вартість до загального фонду державного бюджету у ВВП в 2011 році прогнозується на рівні 8,6 відсотка, зокрема: ПДВ з вироблених в Україні товарів (з урахуван-

ням бюджетного відшкодування) – 2,4 відсотка; ПДВ з ввезених на територію України товарів – 6,2 відсотка. Варто зазначити, що у прогнозі на 2011 рік враховано стабілізацію та активізацію діяльності в усіх секторах економіки.

Прогнозний показник акцизного податку до зведеного бюджету на 2011 рік розраховано виходячи з прогнозних обсягів виробництва, експорту та імпорту підакцизних товарів в умовах дії Податкового кодексу України і визначено у сумі 41 775 млн. грн.

Прогнозні надходження ввізного мита до державного бюджету на 2011 рік розраховані відповідно до чинного законодавства та визначені в сумі 9266,0 млн. грн., в тому числі: до загального фонду – 8 076,0 млн. грн.; до спеціального фонду – 1 190,0 млн. грн.

Своєю чергою, прогнозні надходження вивізного мита на 2011 рік до державного бюджету розраховані відповідно до чинного законодавства, виходячи зі структури експорту товарів, що оподатковуються вивізним митом, та визначені в сумі 378,9 млн. гривень. Відмітимо, що основну частку (близько 90%) надходжень вивізного мита до бюджету забезпечує експорт насіння олійних рослин та відходів і брухту чорних металів.

Щодо місцевих податків і зборів, то прогноз єдиного податку на 2011 рік, з урахуванням норм Закону України "Бюджетний кодекс України" від 08. 07. 2010 №2456-IV та Податкового кодексу України, становить – 1821,1 млн. грн. Вперше, відповідно до нової редакції Бюджетного кодексу України визначено, що починаючи з 2011 року єдиний податок, який надходить до I кошика (доходи, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів), зараховується до бюджету розвитку місцевих бюджетів.

Своєю чергою, прогнозні надходження збору за провадження деяких видів підприємницької діяльності до загального фонду місцевих бюджетів на 2011 рік з урахуванням положень Закону України "Бюджетний кодекс України" від 08. 07. 2010 р. № 2456-IV та Податкового кодексу України, обраховано в сумі 367,6 млн. гривень. Вперше відповідно до нової редакції Бюджетного кодексу України визначено, що починаючи з 2011 року збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності, який надходить до I кошика (доходи, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів), зараховується до доходної частини II кошика (доходи, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів); відповідно до норм Податкового кодексу збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності включений до складу місцевих податків і зборів.

Висновки. Отже, враховуючи прогнозні показники на 2011 рік за доходами до Зведеного бюджету, можна констатувати, що впродовж 2011 року планується нарощування доходів Зведеного бюджету за всіма статтями, що є стимулом до економічного розвитку держави.

Література:

1. Конституція України: Затверджена ВРУ 28. 06. 96 IV 254/96-ВР. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу із <http://www.rada.gov.ua>.
2. Бюджетний кодекс України: 8 липня 2010 року N 2456-VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу із <http://www.rada.gov.ua>.
3. Податковий кодекс України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу із <http://www.rada.gov.ua>.
4. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу із <http://www.minfin.gov.ua>.
5. Офіційний сайт Головного управління статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу із <http://www.ukrstat.gov.ua>.